

УДК 159.922

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ КРИЗИ, ОБУМОВЛЕНОЇ РОЛЬОВИМИ ДИСПОЗИЦІЯМИ

Ліщина Н.В., аспірант
кафедри загальної та диференційної психології
Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського

У статті наводяться емпіричні дані щодо встановлення та аналізу взаємозв'язків між показниками психологічної кризи та шкалами особистісної кризи з урахуванням рольових диспозицій. Надається інформація про наявність і направленість статистичних зв'язків між явищами, що вивчаються, які представлені кореляційними плеядами у двох вибірках, жіночою і чоловічою. Встановлюються схожості та розбіжності в кількості та направленості зв'язків між шкалами життєвих ролей і рольовими диспозиціями (дефіцит, інфантильність, дисгармонія).

Ключові слова: життєві ролі, особистісна криза, психологічна криза, рольовий дефіцит, рольова інфантильність, рольова дисгармонія.

В статье приводятся эмпирические данные по установлению и анализу взаимосвязей между показателями психологического кризиса и шкалами личностного кризиса с учетом ролевых диспозиций. Предоставляется информация о наличии и направленности статистических связей между изучаемыми явлениями, которые изображены корреляционными плеядами в двух выборках, женской и мужской. Устанавливаются сходства и различия в количестве и направленности связей между шкалами жизненных ролей и ролевыми диспозициями (дефицит, инфантильность, дисгармония).

Ключевые слова: личность, жизненные роли, психологический кризис, личностный кризис, ролевой дефицит, инфантильность, ролевая дисгармония.

Lishchina N.V. RESEARCH OF PERSONAL CRISIS CAUSED BY THE ROLE-DISPOSITION

The article presents empirical evidence on the identification and analysis of the relationships between indicators of psychological crisis and the personal crisis, taking into account the role-dispositions. Provides information about the presence and direction of statistical relationships between the studied phenomena that appear correlation-pleiades in two samples, female and male. Established similarities and differences between the scales of life roles and role dispositions (deficit, infantilism, disharmony).

Key words: personality, life roles, personal crisis, psychological crisis, deficit of role, infantilism of role, disharmony of role.

Постановка проблеми. Наукова література [2; 3; 4; 5; 7; 9] містить широкий спектр класифікацій психологічної кризи особистості за різними критеріями (вікові, екзистенціальні, життєві, біографічні, духовні, особистісні тощо), але вивчення особистісної кризи, яка обумовлена життєвими ролями не зустрічається, тому є актуальною та своєчасною, зважаючи на складну ситуацію в сучасному суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Феноменологія психологічної кризи – це найбільш розповсюджена тема в психології як в теоретичному, так і в практичному аспекті; вона є об'єктом пильної уваги багатьох дослідників, таких як Л.І. Анциферова, Р.А. Ахмеров, І.В. Бринза, Ф.Ю. Василюк, С. Гроф, Л.Г. Дика, О.А. Донченко, І.В. Калінін, К.В. Карпинський, Р. Лазарус, Г. Перрі, Р.М. Загайнов, О.П. Саннікова, Е.Л. Солдатова, Т.М. Титаренко, В.Г. Ромек, Е.К. Черепанова, О. Bollnow, G. Carlan, J. Campbell, G. Jacobson, E. Lindemann тощо.

Постановка завдання. Основне завдання статті – дослідження особистісної кризи, обумовленої рольовими диспозиціями.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальна-економічна криза внесла великий дисбаланс в систему соціально-психологічних ролей, посилила кризові процеси. Трансформація старих і поява нових нетрадиційних соціальних ролей ведуть до різкого ускладнення функціонування сформованих ролей, до посилення рольової неоднозначності, зростання всіляких суперечностей між ролями та компонентами їхньої структури. Зазнають перетворення й традиційні життєві ролі особистості, які через високу значущість у житті людини, інформаційно-просвітній різнобій, відсутність моделей, на які можна спертися, ведуть до гострих психічних переживань.

На відміну від більшості соціальних ролей, «життєві ролі» базуються на базових цінностях особистості, мають істотне значення, особливий сенс в житті людини, є «агрегатом» буття особистості.

Вивчення наукової літератури за проблемою «ролі» й «особистості» допомогло виявити, що «ролі» входять у структуру особистості [1; 3] і безпосередньо пов'язані з «особистістю». Враховуючи неможливість виокремлення особистості від соціальних зв'язків, відносин, де вона є носієм «ролей», можна зазначити, що кризові явища, пов'язані із життєвими ролями особистості, відбуваються на особистісній кризі.

Поняття «криза», згідно з етимологією слова, походить від грецького *crisis*, що означає «рішення, поворотний пункт», а також «визначати, вибирати».

За визначенням Л.П. Гримака, криза – різкий, крутий злам в течії якогось процесу, що міняє його форму, напрямок, а також точку вибору, котра перекреслює щось у минулому. Дж. Каплан вказує що криза – це стан, що виникає, коли особа стикається з перешкодою життєво важливим цілям, яка протягом якогось часу є нездоланною за допомогою звичних методів розв'язання проблем [9].

У розумінні Ф.Ю. Василюка криза – поворотний пункт життєвого шляху, що виникає в ситуації неможливості реалізації життєвого замислу, що вже склався. Причиною кризи може бути як конкретна подія чи ситуація в житті особистості, так і загострення наявних (або тих, що виникають) особистісних суперечностей [4].

Титаренко Т.М. вказувала, що до переживання кризи ведуть особистісні дисгармонії: а) особистісний інфантізм (нерозвиненість життєвих ролей); б) девіантна поведінка (освоєння ролей, які заважають

адаптивності); в) дисгармонійність життєвого сценарію людини [8]. Я.Л. Морено до особистісних дисгармоній додає ще синдром рольового дефіциту, і якому розрізняє первинний рольовий дефіцит і рольову атрофію [12].

Ретельний аналіз наукової літератури [2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 10; 11] засвідчив, що немає єдиної класифікації рольових дисгармоній і емпіричних методик, що визначають кризу життєвих ролей особистості. З огляду на внесок вітчизняних і зарубіжних вчених, провівши велику дослідницьку роботу, ми розробили оригінальну методу «Схильність до переживання рольової кризи», яка допомагає визначити структуру життєвих ролей особистості, котрі є взаємозумовленими й охоплюють основні загальнолюдські цінності.

Структура життєвих ролей така: «Я-Дитина», «Я-Мати/Батько», «Я-Дружина/Супруг», «Я-Професіонал», «Я-Жінка/Чоловік», «Я-Дорослий». Рольові суперечності виникають у будь-якій із життєвих ролей, при цьому ступень інтенсивності може суттєво відрізнятись. Незначні рольові суперечності можуть привести до стресу та рольового конфлікту. Суперечності, що стосуються найбільш значущих ролей, які проявляються тривалий час в негативному фокусі, з високою інтенсивністю емоціонального наповнення, з відчуттям безвиході, безглуздості і неможливості його вирішити, ведуть до рольової кризи. Загальний стан прояву особистісної кризи наведено в таблиці 1.

У таблиці 1 наведено загальний стан особистісної кризи з урахуванням життє-

Таблиця 1

Загальний стан особистісної кризи, обумовленої життєвими ролями

Життєві ролі	Прояв кризового стану
РК «Я-Дитина»	Відсутність бажань, влада негативних емоцій, імпульсивність, протест, випинання слабкостей, гра в жертву. Безвихідь.
РК «Я-Батько» / «Я-Мати»	Перебільшена зосередженість на батьківстві, бажання засуджувати, критикувати, вимагати, читати нотації, наполягати на своїх позиціях, надмірно опікувати за неможливості надалі виконувати батьківські функції.
РК «Я-Супруг» / «Я-Дружина»	Відстороненість щодо чоловіка (дружини), відсутність почуттів і поваги, невміння поступатися, домовлятися, конфлікти. Нездатність виконувати свої подружні обов'язки. Відчуття безглуздості своєї ролі в подружніх стосунках
РК «Я-Професіонал»	Надмірна залученість до кар'єри на шкоду іншим життєвим сферам, висока напруга, вигорання, невдоволення, розчарування, пов'язане з роботою. Опущені руки.
РК «Я-Жінка» / «Я-Чоловік»	Спотворення у визнанні своєї статевої ідентичності, складності із сексуальністю, невдоволення собою в силу своїх фізіологічних змін, неприйняття себе.
РК «Я-Дорослий»	Відсутність сенсу. Залежність від забобонів, піддатливість впливам, страх прийняття рішень і відповідальності, зустріч із нездоланною перешкодою життєво важливим цілям

во важливих ролей. Також ми припускаємо наявність трьох диспозицій, які роблять значний внесок у становлення особистісної кризи, обумовленої життєвими ролями: (рольовий дефіцит, рольовий інфантилізм, рольова дисгармонія). Тріада диспозицій така:

– *рольовий дефіцит* – відсутність рольової навички, рольова недостатність або незасвоєння (нерозвинутість) ролей. Виникає внаслідок особливостей соціалізації, блокуючого впливу, фрустрацій, ригідності, жорстоких середовищних стереотипів або через різкі зміни в житті, у зв'язку з якими особистості не вдається сформувати деякі важливі життєві ролі. Може стати причиною особистісної дезадаптації та привести до різноманітних особистісних дисгармоній.

– *рольовий інфантилізм* – фіксація на інфантильних ролях і стратегіях. Зберігання у психіці та поведінці дорослої людини властивостей, притаманних дитячому віку; прояв незрілості емоційно-вольової сфери: погано контрольовані емоції, несаможиттєвість рішень і дій, нездатність нести відповідальність, відсутність адекватної оцінки (себе, ситуації, інших), егоцентризм, потреба в підвищеній турботі з боку інших. Часто цей прояв є грою особистості. Веде до патогенної взаємодії та особистісних дисгармоній.

– *рольова дисгармонія* – формування неконструктивних і неадаптивних ролей, атрофія ролі, витиснення ролі в тіньову сферу або блокування раніше розвинених ролей. Веде до конфліктів міжособистісних стосунків, депривації життєвих потреб, формування негармонійних життєвих сценаріїв, віктимної поведінки, різноманітних поведінкових девіацій (алкоголізм, асоціальна поведінка та ін.).

Таким чином, рольові диспозиції можуть суттєво впливати на прояв особистісної кризи та вносити в неї «різнобарвну» варіативність. Вивчення особистісної кризи, що базується на життєвих ролях з урахуванням трьох рольових диспозицій, може надалі набути практичного сенсу, надаючи більше можливостей для детального діагностування та корекції поведінки людини в період переживання кризових явищ.

Приступаючи до кореляційного аналізу, ми припускаємо наявність безпосередніх зв'язків між психологічною кризою й особистісною кризою, яка базується на життєвих ролях, а також зв'язків трьох рольових диспозицій зі шкалами життєвих ролей особистості.

Мета нашого дослідження – виявити та вивчити співвідношення між показниками психологічної кризи й особистісної кризи,

обумовленою використанням певних життєвих ролей, з урахуванням трьох рольових диспозицій.

Організація та методики дослідження.

Для реалізації поставленої мети використано оригінальний «Тест-опитувальник показників переживання професійної кризи» (ПК), автори О.П. Саннікова, І.В. Бринза; оригінальний «Тест-опитувальник схильності до переживання рольової кризи» (РК), автори І.В. Бринза, Н.В. Ліщина.

Змістовно тест-опитувальник ПК включає систему індикаторів (160 тверджень), спрямованих на виявлення особливостей професійної та психологічної кризи у дорослих респондентів. У цьому емпіричному дослідженні використані результати десяти шкал, які спрямовані на діагностику суто психологічної кризи: ЕЗ (емоційне занепокоєння), ЕН (емоційна напруга), ЕД (емоційні деструкції), ЕВ (емоційне вигорання), ВС (відношення до себе), ВІ (відношення до інших), ВМ (відношення до майбутнього), ВП (відношення до праці), Пв (поведінка), Зсам (загальне самопочуття) [2].

Тест-опитувальник РК складається із 96 тверджень, спрямованих на виявлення шести шкал рольової кризи: «Я-Дитина», «Я-Мати/Батько», «Я- Дружина/Супруг», «Я-Професіонал», «Я-Жінка/Чоловік», «Я-Дорослий». Методика РК складається з 2 варіантів: жіночий і чоловічий (в статі зв'язки розглядаються окремо по жіночій і чоловічій вибірці).

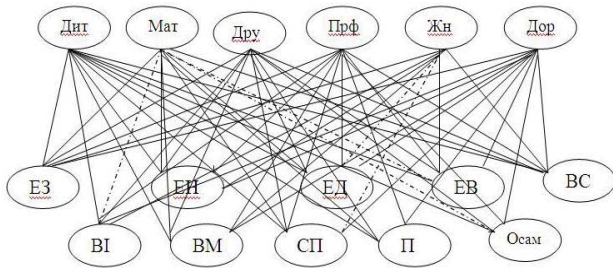
У дослідницьку вибірку увійшли респонденти в кількості 241 особи віком від 18 до 56 років, серед них студенти денного та заочного відділення Одеської національної академії будівництва і архітектури, Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського, Одеського національного політехнічного університету, а також працівники Приморського району електричних мереж РЕМ, Одеського осередку УСП «Системна сімейна терапія». Статистичне опрацювання даних здійснювалося за допомогою комп'ютерної програми SPSS-13.

Результати та їх обговорення. Отримані дані кореляційного аналізу надали можливість встановити напрям і тісноту зв'язків між всіма показниками, що вивчаються. Значущі коефіцієнти представлені в кореляційних плеядах на малюнках 1, 2, 3. Спочатку звернемо увагу на мал. 1 і 2, де навіть візуальний аналіз демонструє наявність виключно позитивних зв'язків між більшістю показників психологічної кризи та шкалами рольової кризи як в жіночому, так і чоловічому варіанті, що свідчить про їх лінійну пряму залежність, тобто обумовлює

одночасне зростання як психологічної кризи, так і рольової кризи.

Детальний розгляд отриманих кореляційних зв'язків в жіночому варіанті (рис.1) надає таку картину:

Рис. 1. Кореляційна плеяда між показниками рольової кризи і психологічної кризи, жіночий варіант

Примітка: 1) показники переживання психологічної кризи: ЕЗ – емоційна занепокоєність, ЕН – емоційна напруга, ЕД – емоційні деструкції, ЕВ – емоційне вигорання, ВС – відношення до себе, ВІ – відношення до інших, ВМ – відношення до майбутнього, ВП – відношення до праці, П – поведінка, Зсам – загальне самопочуття; 2) показники переживання рольової кризи: Дит – «Я-Дитина», Мат – «Я-Мати», Дру – «Я-Дружина», Пр – «Я-Професіонал», Жн – «Я-Жінка», Дор – «Я-Доросла» 3) _____ – $p < 0,01$, - - - - - $p < 0,05$

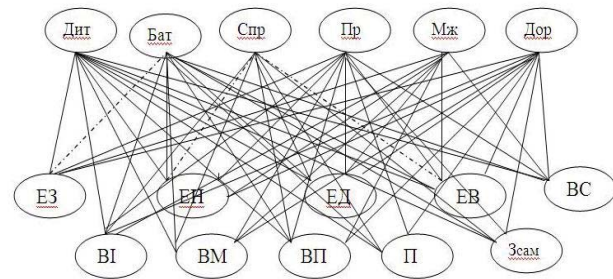
Між чотирма шкалами РК, таких як «Я-Дитина», «Я-Дружина», «Я-Професіонал», «Я-Доросла», та усіма показниками ПК виявлено значущі позитивні зв'язки (на $p \leq 0,01$ рівні). Цей факт свідчить про те, що зростання переживання жінками перелічених видів рольової кризи безпосередньо охоплює усі прояви психологічної кризи та відбивається у зростанні емоційного занепокоєння, напруги, деструкцій, приводить до емоційного вигорання та погіршення загального самопочуття, відбивається на власній поведінці, на ставленні до праці та майбутнього, позначається на погіршенні ставлення як до себе, так і до інших.

Встановлено прямі зв'язки між показником РК «Я-Мати» та усіма показниками ПК, але ці зв'язки неоднозначні. Зв'язки з показниками ЕВ, ВІ, Зсам менш тісні (на $p \leq 0,05$ рівні). Психологічно це означає таке: незважаючи на те, що жінка переживає рольову кризу, пов'язану з виконанням материнських обов'язків, яка перетинається з проявом психологічної кризи, при цьому емоційне вигорання жінки, погіршення ставлення до інших і занепад загального самопочуття проявлені не яскраво.

Що стосується шостого показника РК «Я-Жінка», то виявлені прямі кореляційні

зв'язки (на $p \leq 0,01$ рівні) з показниками ПК ЕЗ, ЕН, ЕВ, ВС, ВІ, ВМ та зв'язки (на $p \leq 0,05$ рівні) з ЕД, СП. З показниками П, Зсам зв'язків не виявлено. Статистичні дані, що аналізуються, вказують на те, що зростання такого виду рольової кризи, як «Я-Жінка», особливо проявляється в емоційному занепокоєнні, напрузі, навіть в емоційному вигоранні особистості, відбивається на погіршенні її ставлення до себе і до інших, викликає напругу стосовно майбутнього, але на власній поведінці та загальному самопочутті це не відбивається. Емоційні деструкції та погіршення ставлення до праці хоча і проявлені, але не загострені.

Далі детально розглянемо отримані кореляційні зв'язки в чоловічому варіанті методики (рис.2).

Рис. 2. Кореляційна плеяда між показниками рольової кризи і психологічної кризи, чоловічий варіант

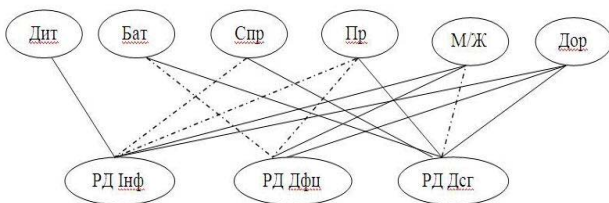
Примітка: 1) показники переживання психологічної кризи: ЕЗ – емоційна занепокоєність, ЕН – емоційна напруга, ЕД – емоційні деструкції, ЕВ – емоційне вигорання, ВС – відношення до себе, ВІ – відношення до інших, ВМ – відношення до майбутнього, ВП – відношення до праці, П – поведінка, Зсам – загальне самопочуття; 2) показники переживання рольової кризи: Дит – «Я-Дитина», Бат – «Я-Батько», Спр – «Я-Супруг», Пр – «Я-Професіонал», Мж – «Я-Мужчина», Дор – «Я-Дорослий» 3) _____ – $p < 0,01$, - - - - - $p < 0,05$

У чоловічому варіанті ми спостерігаємо трохи іншу картину. Виявлено значущі позитивні зв'язки (на $p \leq 0,01$ рівні) між чотирма показниками РК – Я-Дитина, Я-Професіонал, Я-Мужчина, Я-Дорослий – та усіма показниками ПК. Отримані дані демонструють, що переживання чоловіками рольової кризи безпосередньо перетинається з наявністю психологічної кризи в усіх її проявах. Але на відміну від жінок, які більш виражено переживають такий вид рольової кризи, як «Я-Дружина», чоловіки менш схильні переживати його. Статистичні дані доказують, що чоловіки в більшій ступені переживають кризу «Я-Чоловік», що охоплює усі прояви психологічної кризи.

«Я-Батько» як показник РК має прямий зв'язок на рівні ($p \leq 0,05$) з показником ПК «ЕЗ», та на рівні ($p \leq 0,01$) з усіма іншими. Наявний факт пояснюється тим, що в кризі батьківства переживання чоловіків майже не стосуються емоційного занепокоєння, на відміну від жінок, у яких занепокоєння проявлене гостро.

Показник РК «Я-Супруг» має пряму лінійну залежність на рівні $p \leq 0,01$ з показниками ПК ЕД, ВІ, ВМ, П, на рівні $p \leq 0,05$ з ЕН, ЕВ, СП, Осам. Не виявлено зв'язків з ЕЗ, ВС. Отримані дані обґрунтовуються тим, що переживання чоловіками рольової кризи сім'янина є найменш вираженим. Їхні кризові переживання відображаються як емоційні деструкції, спостерігається погіршення ставлення до інших, до майбутнього, зміни в гіршому напрямку їхньої власної поведінки. Лише частково чоловічі переживання охоплюють його самопочуття, ставлення до праці, емоційну напругу і вигорання. Кризовий стан зовсім не виявляється у погіршенні власного ставлення до себе та в емоційному занепокоєнні.

Далі приступимо до аналізу рольових диспозицій та їх взаємозв'язку зі шкалами життєвих ролей. Рольові диспозиції представлені в трьох видах: дефіцит, інфантильність, дисгармонія. Результати надані на рис. 3.

Рис. 3. Кореляційна плеяда між шкалами життєвих ролей і ролевими дисфункціями

Примітка: 1) шкали життєвих ролей: Дит – «Я-Дитина», Бат – «Я-Батько/Мати», Спр – «Я-Супруг», Пр – «Я-Професіонал», Мж – «Я-Мужчина», Дор – «Я-Дорослий»; 2) показники рольових дисгармоній: РД Інф – рольова інфантильність, РД Дфц – рольовий дефіцит, РД Дсг – рольова дисгармонія; 3) _____ – $p < 0,01$, - - - - - $p < 0,05$

Аналіз отриманих даних (мал. 3) дає підстави констатувати, що кореляційні зв'язки між усіма показниками мають пряму лінійну залежність. Так, шкала «Я-дитина» виявляє лише один зв'язок (на рівні $p \leq 0,01$) із показником «РД-Інфантильність». Отримані дані пояснюються тим, що лише рольова інфантильність здійснює значний вплив на прояв рольової кризи «Я-дитина», при цьо-

му вплив рольових дисгармоній і рольового дефіциту не відчувається.

Шкали «Я-Батько» і «Я-Супруг» мають по дві позитивні кореляції. Так, РК «Батько» має зв'язки з РД Дсг на рівні $p \leq 0,01$ і РД Дфц на рівні $p \leq 0,05$; психологічно це означає, що рольової криза батьківства супроводжується дефіцитом ролі та дисгармонією, а інфантильність не спостерігається. А РК «Я-Супруг» має зв'язки з РД Дсг (на рівні $p \leq 0,01$), РД Інф (на рівні $p \leq 0,05$), тобто рольова криза «Супруг» переживається більшою мірою як дисгармонія ролі і меншою – як інфантильність, а дефіцит ролі не актуалізується.

Три шкали «Професіонал», «Чоловік/Жінка», «Дорослий» корелюють з усіма трьома показниками рольових диспозицій. Шкала РК «Професіонал» має найбільш тісний зв'язок із РД Дсг (на рівні $p \leq 0,01$), а також із РД Дфц і РД Інф (на рівні $p \leq 0,05$). Шкала РК «Чоловік/Жінка» пов'язана з РД Дфц і РД Інф (на рівні $p \leq 0,01$) та з «РД Дсг» (на рівні $p \leq 0,05$). За шкалою РК «Дорослий» тіснота всіх зв'язків фіксується на рівні ($p \leq 0,01$). Отримана інформація демонструє наявність значного впливу усіх трьох рольових диспозицій на прояв перелічених видів рольової кризи.

Висновки. Підбиваючи підсумки за результатами проведеного емпіричного дослідження, можна зазначити таке.

1. Аналіз літератури показав, що дослідження особистісної кризи, що базується на життєво важливих ролях, недостатньо вивчене, тому є перспективним та актуальним;

2. Встановлено статистично значущі кореляційні зв'язки між показниками рольової кризи та психологічної кризи. З'ясовано, яким чином зазначені показники пов'язані між собою (міцність та напрямлення зв'язків);

3. Доведено, що показники рольових диспозицій статистично значущо пов'язані зі шкалами життєвих ролей. Так, з РК «Дитина» пов'язана рольова диспозиція «інфантильність», з РК «Батько/Мати» – дисгармонія і дефіцит, з РК «Супруг» – дисгармонія й інфантильність, з трьома видами РК «Професіонал», «Мужчина/Жінка», «Дорослий» – усі три диспозиції (інфантильність, дисгармонія, дефіцит).

4. Отримані результати не вичерпують всіх аспектів проблеми, що вивчається, а лише позначили перспективу подальшої її розробки, а саме спрямувати пошук на розкриття специфіки переживання рольової кризи особистістю з метою розроблення індивідуальних програм психологічної корекції та допомоги.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни / К.А. Абульханова-Славская. – М. : Мысль, 1991. – 301с.
2. Амбрумова А.Г. Анализ состояний психологического кризиса и их динамика / А.Г. Амбрумова // Психологический журнал. 1985. – Т. 6. – № 6. – С. 107–115
3. Брынза И.В. Особенности переживания профессионального кризиса у лиц с различным типом эмоциональности: дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.01 / И.В. Брынза. – О., 2000. – 281 с
4. Василюк Ф.Е. Психология переживания: анализ преодоления критических ситуаций / Ф.Е. Василюк. – М. : МГУ, 1984. – 187 с.
5. Гаран Л. Еще один кризис в психологии / Л. Гаран, М. Кечке // Вопросы философии. – 1997. – № 4. – С. 86–96.
6. Калинин И.В. Психология внутреннего конфликта человека : [учеб.-метод. пособие] / И.В. Калинин. – Ульяновск, 2003. – 164 с.
7. Лазарус Р. Теория кризиса и психофизиологические исследования / Р. Лазарус // Эмоциональный стресс. – Л. : Медицина, 1980. – С. 178–208.
8. Психологія життєвої кризи / ред. Т.М. Титаренко – К. : Агропромвидав України, 1998. – 348 с.
9. Сидорина Т.Ю. Философия кризиса / Т.Ю. Сидорина. – М. : «Флинта», 2003. – 455 с.
10. Cole M. Alexander Luria and the Resolution of the Crisis in psychology // First International Luria Memorial Conference: Abstracts. – М. : MSU. – 117 p.
11. Hoff L.A. People in crisis: understanding and helping / L.A. Hoff. – Menlopark (Calif.): Addison-Wesley publ., 1978. – 339 p.
12. Leutz G.A. Die Bedeutung des Psychodramas in der Arbeit mit Suchtigen. In: Zur Therapie Suchtger (Hrsg. J.Hoffmann) / G.A. Leutz. – Freiburg : Lambertus 1973.

УДК 159.9.01

ЕТАПНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ ІНТУЇЦІЇ В ПСИХОЛОГІЇ

Лобанова А.О., аспірант

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті наведено огляд феномену інтуїції та її сутнісних ознак з урахуванням історичних етапів розвитку суспільства. Представлено основні підходи до її розуміння у періоди Античності, Середньовіччя, Нового часу, ХХ століття. Розглянуто питання природи, механізму та походження інтуїції.

Ключові слова: інтуїція, історичний огляд, походження інтуїції, природа інтуїції, миттєве осягнення.

В статті представлений огляд феномена інтуїції та її сутнісних характеристик в соотношенні з історичними етапами розвитку суспільства. Проаналізовані основні підходи до її розуміння в періоди Античності, Середньовіччя, Нового часу, ХХ століття. Розглянуто питання природи, механізму та походження інтуїції.

Ключевые слова: интуиция, исторический экскурс, происхождение интуиции, сущность интуиции, мгновенное постижение.

Lobanova A.O. STAGES OF THE STUDY OF THE PHENOMENON OF INTUITION IN PSYCHOLOGY

The examination of the phenomenon of intuition and its essential characteristics in relation to the historical stages of development of society.

Analyzed the main approaches to its understanding of the period of Antiquity, the Medieval, the New Age and the Twentieth century. Considered the question of essentially mechanisms and the origin of intuition.

Key words: intuition, historical survey, origin of intuition, essence of intuition, instant comprehension.

Постановка проблеми. Людина як істота соціальна живе в ситуації постійного вибору. Часто перевага об'єкту надається на основі інтуїції. Що лежить в її основі та керує особистістю в такі моменти? Запитання, яке здавна привертало увагу дослідників різних наук: математики, кібернетики, медицини, фізіології центральної нервової системи й особливо психології. Через багатofункціональність поняття, а значить, і широку сферу його використання, отримуємо надзвичайно поширене його вживання в буденному житті, що й ускладнює розу-

міння цього феномену. Огляд історичних підходів до досліджуваного феномену дасть змогу з'ясувати етапи розвитку, яких зазнав феномен до сучасного його розуміння.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що значна увага в роботах присвячена безпосередньо філософському аспекту інтуїції.

Мета статті – провести хронологічний аналіз розвитку феномену інтуїції в психології, проаналізувати основні підходи до його розуміння, характерні для кожної з